

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

SZERKESZTŐSÉG,

hova a lap szellemi részét illető
minden küldemény intézendő:
Füvészkert-utca 1079.

Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven.

Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések
díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél
100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

KIADÓ HIVATAL,

hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó
minden küldemény intézendő:
Főiskola, háznagyi hivatal.

Révész Bálint emlékezete.

Délelőtt gyorsan emelkedett életének napja a magas délpont felé . . . Sokáig állott e nap a magas csillagzatok zenithjén . . . Lassan hajlott alá az enyhe alkonyatra . . . Mikor pedig aláhanyatlott, még sokáig bevilágítja maga után az általa megfutott, az általa bejárt égboltozatot.

Ez a Révész Bálint élete képileg, de igazán megírva.

A mai világban, mikor a létért való küzdelem nehéz harcában oly sok vívódó elemet kell porba döntenünk, hogy helyet csinálhassunk magunknak valamely hivatási pályán; mikor ész észszel s a szent ügyekért való buzgalom is hasonló buzgalommal oly gyakran találkozik e földi élet útjain: mai napság már szintén tüneményeszerű az az út, melyet a mi nagy halottunk bejárt. Nagy embernek kell annak lennie, kit magas helyén senki sem irigyel, kiről mindenki azt vallja: „eo loco dignus!” Ő róla pedig mindenki azt vallotta!

Homályból emelkedett föl, de lángszava átharsogott nagy vidékeken. Ihletett lelke szép imádságai-val összekötötte a földet az éggel, és az ég a föld eme választott gyermekét az ő választott népének vezérévé tevő.

A napba nem tudunk szemünkkel bele tekinteni, mert erős fényével elvakítja szemünket. Fénylő nap vala a mi Révészünk is, de ő reá könnyen nézheténk, mert szelid lelke szeretetének enyhe sugaraival enyhíté a fényt, melyet ragyogó szelleme s magas egyházi állása árasztott körülte.

Láttuk e napot lassanként aláhanyatlani. Hozzánk intézett szavaiban oly sokszor hasonlítja ő is magát az aláhanyatló raphoz, mely búcsúsugarakat vet visszafelé. Munkában eltöltött hosszú nap után ha szép a nyári estalkony, akkor szép, nagyon szép volt Révész Bálint életének est felé hajló délutánja is.

De most már aláhanyatlott az ő napja. A mi vezérünk, a mi püspökünk, a mi szeretve tisztelt lelki atyánk nem él többé, itt hagyott bennünket. Az égbolt firmamentumának nyugoti részén aláhanyatlott a mi lelki életünk, előttünk fényben tündöklött napja. De e letűnt nap sokáig fényes világosságot vet még az égboltozatra. Sokáig, nagyon sokáig fog még élni közöttünk Révész Bálint emlékezete.

Azon családi sírbolt, melybe őt, kihült tetemeit elhelyeztük, hosszú időkön át világító központja leszen a hithűség, a keresztyén remény és a krisztusi szeretet nagy eszméinek, mert az ő lánglelke ott sugárzik a testét rejtő, nevét hirdető kövek alatt, s itt ezen világban eget keres, eget kér, és talál is eget magának. Művei el nem enyésző értéket képviselnek mindenha, míg áll e hazában az evangéliom fundamentomára épített protestánsizmus, s nagy alkotásai, nemes szívét hirdető jótettei sok emberöltőn át meg fognak maradni.

A ki ismeri a magyar protestánsizmus történetét, az el fogja velünk együtt ismerni, hogy e Sion falait nagyobb hatású, nála rokonszenvesebb ember még alig építgeté.

Szenteljük lapunk ezen számát legnagyobb részben az ő áldott, az ő dicső emlékezetének.

Révész Bálint

1816. jan. 16. — 1891. okt. 8.

Főbb vonásaiban óhajtjuk megírni nagy halottunk, *Révész Bálint* életrajzát. Az ő élete ugyan olyan volt, mint egy fényes tükörkép, melyben a szív érzelmei, a lélek gondolatjai, a tettek ragyogják vissza a tiszta valóságot, magát az élő személyt. De a jövő számára mégis csak meg kell örökönünk e képet, meg kell különösen nekünk, kiket a szeretet, a tisztelet és a hála igaz érzelmei kapcsolnak az elhunytához.

Révész Bálint született Debreczenben 1816. jan. 16-án egyszerű iparos szüléktől, kik elvégeztetvén fiokkal az elemi osztályokat, mert látták buzgóságát, nemes törekvéseit, elvégeztették vele a gymnasiumi, bölesészeti, jogi és theologiai tudományokat is. Az ifjú Révész mindig első volt tanulótársai között, s már korán feltűnt fényes szónoki tehetségével. Elvégezvén a theológiát, esküdt-felügyelő s gymnasiumi osztálytanító, majd contrascriba lett. Ekkor már oly nagy volt szónoki hírneve, hogy a máte-szalkai előkelő egyház meghívta lelkészeül, de ő a megtisztelő meghívást nem fogadta el, mert be akarta várni a széniorát, hogy azután ismeretei öregbítése céljából külföldi egyetemekre mehessen. A tanárkar bizalma csakugyan a tanuló ifjúság élére állította őt, mint széniorat, s széniora végeztével, 1842-ben a tiszántúli egyházkerületi közgyűlés a debreczeni theologiai akadémián épen akkor fölállított gyakorlati theologiai tanszékre választotta meg az épen arra termett, arra minden tekintetben alkalmas ifjú embert tanáruul. De ő, a mindig magasabbra törekedni akaró lélek, arra kérte egyházi előjáróságát, hogy adjon neki időt a maga kellő előképzésére, s csakugyan megnyervén ez engedélyt, egy időt lelkészi gyakorlat végett Nagy-Szalontán és Hajdú-Böszörményben töltött el, majd kiment külföldre s fölkereste a berlini, baseli, hallei, göttingai, giesseni, heidelbergi és lipsei egyetemeiket, mindenütt nagy szorgalommal tanulván a katedrája körébe tartozó tudományokat s élénk figyelemmel kísérvén a külföldi egyházi élet nagy mozgalmait. Megválasztása után két évvel, 1844. november 5-én foglalta el gyakorlati theologiai tanszékét „*A vallás és theologia körüli általános nézetek*” című értekezésével. Még külföldön léte alatt történt, hogy a hajdú-böszörményi egyház szintén meghívta lelkészeül, de mint már megválasztott hittanár ezt a bizalmi meghívást is kénytelen volt visszaútasítani.

Tanári székfoglalásától számítva, 11 évig ült theologiai tanári katedráján, csak a szabadságharc ideje alatt cserélvén föl lelkészi palástját a nemzetőri mentével. Mint délczeg, ragyogóan szép nemzetőri százados benn járt Erdélyben, s Bem apó hadtestéhez csatlakozva, hordozta ajkain az íge fegyvere helyett oldalán a tiszt kardot. Ő, a kitől oly távol állott a hiu tetszelgés és a fenhéjázó önhízegés, haláláig büszkén emlegette azt a szolgálatot, melyet ő hazájának, hazája szent ügyének, mint nemzetőri tiszt tett.

Mint már theologiai tanár, fényes szónoki tehetségével roppant hírnevet vívott ki magának nemcsak Debreczenben és e város környékén, hanem az egész hazában. Ekkor jelentek meg az ő egyházi írói nevét örök időkre megállapított művei: *Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok templomi használatra* (1847.); *Köznapi imádságok templomi használatra* (1850.); *Imakönyve magános használatul* (1851.); *Egyházszerzetési be-*

szédek (1853.). Jól tudják e lapok olvasói, hogy mind e művek több kiadásban is megjelentek, s hogy Révész imádságaiban, a világirodalom e nemű legszebb gyöngyeiben miképen egyesül a fönséges, a magasztos az egyszerűvel, s tudjuk mindannyian, hogy e széles hazának minden vidékén vasárnapról-vasárnapra, köznapról-köznapra, templomokban és otthon, a családi szentélyek titkos kamarájában Révész imádságai nyujtanak a híveknek, férfiaknak és nőknek legtisztább lelki táplálékot. Igazi zsoltárhang zendül meg ez utólérhetetlen crejú, bibliai kenettel írt, tisztán keresztyéni remekművekben.

1855-ben Fésős András halálával debreczeni lelkésznek választatott meg, de egy évig még, mint már fungens debreczeni lelkész, theologiai tanári hivatalát is folytatta. Mint már debreczeni lelkész szerkesztette 1858-ban és 1859-ben a *Prot. Népkönyvtárt*, továbbá kiadta *Szoboszlaj Pap István egyházi beszédei* 7 füzeten, és *Lakatos József debreczeni lelkész templomi és halotti beszédei* 2 füzeten.

Debreczennek ez időben nem volt nála kedveltebb papja. A legtöbb előkelő házhoz keresztelési, esketési és temetési szertartásra az egyházközség ezen rokonszenves ifjú lelkészét hívták meg, s még ma is emlegetik a hatást, melyet a lánglelkű, az íhletett érzelmű, mézédés ajkú hitszónok és imádkozó beszédeivel és főként imádságaival elérni tudott. 1856-ban egyházkerületi főjegyző lett, majd 1861-ben a debreczeni egyházmegye esperese, tíz év múlva pedig, 1871-ben a tiszántúli egyházkerület püspöke. Szándékosan nem akarunk élete e fontos mozzanatainál huzamosabban időzni, miután ezélünk életképének minél teljesebben kikerekíthetése végett őt, élete különböző fázisaiban, mint ifjú tanulót, mint tanárt, mint esperest és mint püspököt, élete ezen korszakaiban őt jól ismert férfaink által külön külön is jellemeztetni.

Mint püspök, legelőször is a debreczeni főiskola emelését, minél magasabb virágzásra juttatását tette élte első feladatává. Hivatali előde, Balogh Péter, áldott emlékű elnöktársával, Graf Degenfeld Imrével a régi ódon kollégiumi épület helyén új épületszárnyak alapját vetették már meg. Mire Révész Bálint püspök lett, nem volt már meg az ócska kollégiumi épület, sem az ettől északra fekvő kunyhósor, de az épület betetőzésének nagy műve s szellemi erőinek gyarapítása Révész Bálint feladata maradt. És ma a tudományok hata mas várnégyszöge kiépítve áll; püspöksége 21 éve alatt a theologiai akadémia egy, a jogakadémia három tanszékkel szaporított, a tanítóképezde teljesen újjá szerveztetett, az állandóvá tett igazgatói állás mellé három tanszék állíttatván föl benne, s végre a gymnasium nyolcz osztálya mellé négy parallel osztály állíttatott, s épen ezen iskolai évre a rendes tanári tanszékek mellett négy rendkívüli tanári tanszék rendeztetett be. Alatta szerveztetett a régi contrascribai állás teendőit szélesebb működési körben átvett s ma már nélkülözhetlennek bizonyult főiskolai háznagyhi hivatal is. Főiskolánk tápintézete pedig ugyancsak az ő böles vezetése alatt ma, régi, valljuk be, rossz étkezési rendszere helyett úgy van szervezve, hogy bátran kiállja a versenyt a hazai bármely állami vagy felekezeti hasonczélú intézménnyel.

És mily lelkesedéssel esüggött ő azon a nagy eszmén, hogy a debreczeni főiskolát egy teljes bölesészeti fakultás berendezésével egyetemi rangra emelje. Nagy alapítványokat szerzett e célra, melyeknek kamataiból idővel új és új tanszékek fognak főiskolánkban előállani, és ha majd valaha valósul a hazai protestantismus azon édes reménysége, hogy lesz

egy magyar protestáns egyetem, és épen Debreczenben, e magas tanintézet szellemi alapvetőinek nevei között ott lesz a Révész Bálint fényes neve is.

Nem volt tanár a debreczeni főiskolában, kinek ügyét meleg szívének ne hordozta volna, nem volt tanító, kinek szükségén, ha hozzá folyamodott, segíteni ne akart volna. Igaz szív és hálás indulat vezette hát a debreczeni főiskolai tanárkart, midőn 1886. január 16-án, az e napon 70 évet ért püspöke tiszteletére egy szép jubiláris ünnepélyt rendezett, a melyen tartott beszédek és a jubilánsnak azokra adott válasza egy külön emlékkönyvben is megjelent.

Kiváló szerepet játszott Révész Bálint az 1881—82-ik évi alkotmányozó református zsinat létrehozásában. Mint a zsinat tartása eszméjének eleitől fogva rendületlen híve, részt vett az azt megelőző, az azt előkészítő minden tanácskozási munkában, s itten Debreczenben ő vezette mindazon intézkedést, mely a zsinat külső sikerülhetése érdekében szükségesnek látszott. Ő fogadta a zsinatra érkező tagokat, a zsinat tárgyalásain kezdettől fogva élénk részt vett, s mint házigazda, vendégszerető házában asztalához kisebb csoportokban az összes zsinati atyákat meghívta.

Utolsó nyilvános szereplése 1888. június 10-én volt, ekkor imádkozván utóljára gyülekezete színe előtt a cegléd-utcai új templom fölavatásánál. Gyöngye lábaival már a maga erején nem tudott bejönni a templomba, két karjánál fogva vezették őt. Emlékezzünk, jól láttuk, hogy sok embernek szemébe könny szökött, látva az Ur házában szerelmétől égő s ott még egyszer imádkozni akaró kedves főpásztort, ki nem is tudott fölmenni a templomi szószékbe, hanem az úrasztala mellől mondotta el lágyan esengő hangjával utolsó nyilvános imádságát . . . életének e szép hattyúdalát.

De bár testi gyöngesége szobájához, karos székéhez is kötötte ezentúl, úgy hogy kikocsizni is csak nagyon ritkán tudott, hívatála irodai teendőit a legéberebb figyelemmel kísérte. Bámulatlan emlékező tehetsége élete utolsó napjáig nem hagyta őt el. Egy pillanat alatt észébe jutott bárkinek is a neve, kivel életében valahol és valaha találkozott, — már pedig ő nagyon sok emberrel találkozhatott. Fölemlítjük még élete utolsó korszakából azt a küzdelmet, melyet ő, az egyháza benső jóléteért mindenha szilárd hithűséggel harczolt bajnok, a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság megalakulása ügyében folytatott. Emlékezetünkben van még az a nyilatkozat, melyet 1888. decz. 2-án a debreczeni lelkész-társakkal, ez egyház főgondnokával, gazdasági tanácsának elnökével és hat főiskolai tanárral az unitáriusoknak a Társaságba való bevétele ellen kiadott. Mily nagy volt öröme, mikor a Társaság az ő óhajta szerint alakult meg, s mily apostoli hévtől és buzgóságtól lángol az a körlevél, melyet ez évi április 24-én egyházkerülete lelkészeihez, presbyteriumaihoz s általában híveihez a Társaság minél szélesebb körben s nagyobb erővel való támogatása ügyében intézett! Látnoki szemének a jövő mélyébe néző tekintete itt sem csalta őt meg, mert ma már mindenki tudja, hogy így a hogy van, erősebb ez a Társaság s vele a magyar protestánsizmus, mintha össze nem illő elemeivel csak örökös benső elégtelenségnek volna színhelye és forrása.

A királyi trónról alászálló kegyelem is fölkereste kitüntetésével a kiváló egyházi férfit, királyi tanácsosi címet adván neki, majd az arra vonatkozó törvény alapján a főrendiház tagságának méltóságával ruháztatott föl. A főrendiház gyűlésein azonban mindössze egyszer jelent meg valamely jelenték-

telenebb törvényjavaslat tárgyalása alkalmával. Ez állásával járó „méltóságos“ czímét nem becsülte annyira, mint a püspöki „főtiszteletű“ czímet. Jól emlékezünk rá, hogy egy egyházkerületi közgyűlés alkalmával, mikor még ott jelen lehetett, kérte a közgyűlés tagjait, hogy csak maradjanak meg az ő egyházi czíménél s ne méltóságos urazzák őt.

Ha nagy volt Révész Bálint a közélet minden terén a hol csak forgolódott, igazán nagy volt ő otthonában, családi szentélyének oltára körül is. Jól illett reá, a mit Pál apostol Timotheushoz írott első levelében a püspök kötelességévé tesz, hogy tudjon az az ő házában előljárni, mert különben nem bírhatja az Isten anyaszentegyházát. Ő tudott előljárni saját házában a tiszta, a nemes vendégszeretben, házas élete a maga gyönyörű harmoniájában példányképül szolgálván mindenek előtt. Házassági szövetségre lépett 1846. jun. 10-én Debreczen város főügyészének, Medgyaszay Sámuelnek Juliánna leányával, kivel 45 esztendőn át, hűségesen megosztván egymás közt az örömet és a bánatot, a szabadságharc lezajlása után az üldöztetés, a bujdoklás nehéz keserveit is, boldog, egymást igaz szeretettel támogató házasetet éltek. Házasságokat az Isten két gyermekkel áldotta meg: 1852. febr. 4-én leányok született, kit a boldog szülék Emilia névre kereszteltettek, 1855. márcz. 16-án pedig egy fiok lett, kinek Gyula nevet adtak. De épen a kit örömeikre rendelt a jóságos Isten, épen azokban láttak ők legmélyebb bánatot, a mennyiben kis fiok ötödfél éves korában, 1859. nov. 30-án, gyönyörűen viruló szép leányuk pedig élete 17-ik évében, 1868. aug. 2-án elhunyt. E kettős nagy csapást sohasem tudta immár boldogult halottunk elfelejteni. Leányának halála után huzamos ideig nem tudott egyházi szolgálatot végezni, mert könnyei elborították nemes arcát s hangja a fájó emlékezet hatása alatt megtagadta a szolgálatot, s később sem tudott gyermekeiről úgy beszélni, hogy hangja el ne fogódott, hogy szemei könnybe ne lábbadtak volna.

De hát ez természetes is, mert ő egészen a szív, az érzelm embere volt, kinek gondolatai mindig szívének mentek először keresztül, ki mindig boldogítani akart másokat s boldogságot kívánt s méltán kívánhatott magának is az áldások osztogatójától. Az ilyen lélek és kedély rendesen igen érzékeny szokott lenni.

A mult télen már egyszer nagyon beteg, nagyon gyöngy volt, úgy hogy méltán remegnünk lehetett életéért. De orvosainak ügyessége, saját hatalmas életeréje, s mindenekelőtt áldott lelkű feleségének hűséges ápolása visszaadta őt az életnek. Folyó hó 6-án még jóízűen megreggelizett, de hirtelen jött gyöngeségéről panaszkodva, ágyába feküdt, csuklás vette elő, elvesztette eszméletét, mely ugyan egyszer-egyszer még visszatért hozzá . . . s orvosai lemondottak a nemes életről. — Aggódó, bánatos lelkű felesége 48 óráig evés és alvás nélkül ott ült ágyánál, s gyakran hallottuk, alig hallható hangon mint susogott hozzá a távozni akaró hű férj: „Ne ereszd el a kezemet!“ Bizony ez a nő megtartotta azt, a mit több mint 45 esztendővel azelőtt az eskető lelkész előtt fogadott: „holtomiglan, holtáiglan“.

Október 8-án d. u. 1/23 órakor megkondultak Debreczen város összes ref. tornyaiban a harangok, s e nagy városban, hol már mindenki tudta a város legnagyobb fiának halálhíradását, egyszerre, néhány perc alatt szétrepült a hír, harangok ércnyelve vitte azt a szellők szárnyain, hogy meghalt a püspök, s ki értünk annyit imádkozott, kinek nemes lelke

gondolataival mi annyit imádkozánk, fölszállott oda, hova prófétai lelkének ihletett érzelmeivel imádságaiban annyiszor tekintett, fölszállott az ő Urához, Istenéhez, az ő Megváltójának társaságába, kinek evangéliomát, lelki tudományát oly páliás hittel, oly péteri buzgósággal és oly jánosi szeretettel hirdeté, a minővel csak e szent munkát földi ember végezheti.

Temetési előkészületek.

Mint lapunk mult számában megírtuk, a debreczeni ev. ref. egyháztanács a főiskolai tanárkarral együtt a halál napjának estvén azonnal összejött s a temetésre nézve megtette a szükséges előkészületeket, kinevezvén egy bizottságot, mely a hozott határozatokat részint foganatosítsa, részint mindazon ügyekben, melyekről az értekezlet még nem határozhatott, önállóan intézkedik. Ez értekezleten ment határozatba, hogy a koporsó a főiskola dísztermében tétessék ravatalra, s hogy a temetési összes költségeket a gyászoló gyülekezet viselje. Gyűlést tartott azután a főiskolai tanárkar is, mely a maga körében szintén intézkedett a nagy halottnak a főiskola körében minél díszesebben leendő elhelyezhetése ügyében. Itt írjuk már meg, utólag vezetvén a szomorú krónikát, hogy az egyháztanácsnak a megboldogult óhajlásához képest hozott azon határozata, hogy a temetés csak egyszerű imádsággal történjék, nem valósulhatott meg, sem a tanárkarnak azon intézkedése, hogy a díszterembe hozandó halottat mindössze a főiskolai énekkarnak a teljes tanárkar és tanuló ifjúság jelenlétében elzengendő gyászdala fogadja, nem mehetett valóságba: hiszen úgy szerettük őt, úgy megtelt lelkünk fájó gondolatokkal, hogy azoknak okvetetlenül kifejezést kellett adnunk, s a gyászoló özvegy beleegyezésével már a ravatalra tételnél egy beszéd hangozott, a templomban az imádság után az életrajz kíséretében egy orató-szerű búcsúztató s a temetőben egy sírbeszéd tartatott. Nem hiszszük, soha nem hiszszük, hogy ezzel megsértettük volna Révész Bálint áldott emléke iránt tartozó kegyeletünket. Tiszteletünket, szeretetünket, hálaikat fejeztük ki ezzel, a rendezőségtől a közvélemény követelte ezt.

Míg a temetést rendező bizottságok nehéz feladatukat végezték, magánál a temetésnél Somogyi Pál egyházi főjegyzőt bízván meg a főrendezés kötelességével; míg pénteken is d. e. 11 órakor s d. u. 5 órakor megszólaltak a presbyterium határozata szerint a város reform., sőt összes harangjai, mert a róm. kath. prépost-plébános Szakszó Rezső is meghúzatta az ő harangjaikat: addig otthon a fájdalommal özvegy felöltöztette papi reverendájába, palástjába az ő kedves halottját, szelíden nyugodt, el nem változott arca mellé oda tette a papi főveget az üvegtetejű koporsóba, s várta, szívet tépő fájdalommal várta az ő férjének eltávozását abból a házból, hol ők anynyi éven át oly sok igaz örömet s oly szíveket tépő fájdalmakat éltek át. Várta, mikor kezdődik meg az a „via dolorosa“, a melyen ő férje koporsója után haladva elboesátja azt utolsó útjának utolsóelőtti állomására, a főiskolai díszteremben már akkor fölállított, „F e l t á m a d u n k!“ jelgét hirdető ravatalra.

A „via dolorosa“ pénteken estve 6 órakor kezdődött meg. A bánattól roskadozó özvegy, rokonságának férfi és női tagjaitól s néhány közelálló barátától kísérve, Csiky Lajos karján követte a koporsót föl a főiskolába. Mily jól eshetett fájdalommal megtört szívének, hogy bár a város népe tudta, hogy

a püspök koporsója ekkor vitetik föl a főiskolába, tolongásával, lármájával nem zavarta a gyászos menetet. A kik mégis ott voltak, azok néma hallgatással üdvözölték úgy a nagy halottnak a helybeli s. lelkészek által vitt koporsóját, mint az azt követő menet élén haladó, mély gyászba öltözött özvegyet.

A főiskolai ravatalnál.

Fölvén a halottas menet a főiskolába, melynek dísztermében ott várt már az egyházkerület főgondnoka, legidősebb esperese s körülök a helybeli lelkészek és s. lelkészek, az összes főiskolai tanárkar és tanuló ifjúság, a koporsó, melyen még egyedül az özvegy koszorúja nyugodott, föltétetett a ravatalra. A főiskolai énekkar rázendítette egyik legszebb gyászénekét, melynek bánatosan rezgő hullámszája között a főiskolai tanárkar részéről Dr. Bacsoni Lajos akadémiai igazgató és Sinka Sándor főgymn. tanár az özvegyé mellé fölhelyezték a koporsóra a tanárkar díszes koszorúját is. Az özvegy, vezetője karján állva hallgatva végig úgy az éneklést, mint az azután következő beszédet.

Az ének elhangzása után Balogh Ferencz theologiai tanár fölépelt a ravatal mellé, s onnan a következő beszédet tartotta.

Balogh Ferencz beszéde.

Mélyen tisztelt gyászoló közönség!

Nyissuk meg szíveinket a drága halott közénk érkezésekor; oda hozatott ő, hol gyermeki és boldog ifjú aranykorát élte le, a legelső osztálytól fogva a theologia végezéséig a főiskola termeiben forgolódott; itt vette az Ur által adott hívásához és fényes tehetségéhez az első, emelő, képző és gazdagító elemeket, a valósulandó szép remények akkor még eszményi képei közt révedezvén lelkes szemei. Mint mindig első rangú tanuló, nemesak a kortársak, hanem a szellemi vezérek figyelmét is magára vonta, tanítói és felügyelői tisztekkel bízott meg, a legfelsőbb tanulói díszes állást, a főiskolai szeniori hívatalt elnyerte, itt évtizedeken mint szónok és egyházi beszédíró közemlegetés tárgyává lőn, sőt híre szétszárnyalt meszszebb vidékekre.

1842-ben, mintha az itt termelt tehetség által indított volna az egyházkerület az eddigi két theologiai tanszékhez egy újat, mint a francia theologiában nevezik, a „szent ékes-szólás“ tanszékét szervezte és állította fel, s megválasztá abba első tanáru a végzett szeniort. Két évre kiment a német és helvét egyetemekre, melyek közül kivált Berlin és Heidelberg hagytak mély nyomokat a fogékony ifjú lelkében. Haza jöve elfoglalta azon tanszéket, melyet oly hatással és példányszerűleg töltö be 11 évig, hogy aligha lesz valaha túlszárnyalható, óh! mert ajka illyési prófétai tüzzel és a tartalom Ézsaiás prófétai ígekincsekkel, a szív János evangyelistai szeretettel vala telítve. Közben mint nemzetőr a haza védelmében 1849-beu táborba szállt. A szabadságharcot követő gyászévtizedben folytatta tovább a gyakorlati lelkészeti tudományok tanítását. Én még utolsó évi tanítványai közt voltam 1856-ban, hallgattam tanítását, mintakép, mester volt ő a szó szoros értelmében, hatott, gyújtott, vezetett, irányzott és képezett, mindenki esüggött ajakán. Ekkor választá el lelkipásztorául a debreczeni ref. egyház. De hogy mennyire szerette e főiskolát, mutatja, hogy nehezen vált el attól, még egy évig tanár is maradt, kettős nehezén tisztet hordozván.

Mint lelkészt is kíséré és hallgatá a tanulmányvagyó ifjúság a templomi szószékhez, ott tanult tőle . . . tanult imád-

kozni. Oly imaszerző, alkotó és elmondó, mint ő, nem vala, egyetlen a maga nemében; imái, mint maga mondá, a hajnali órákban, a kert fái alatt, a légi szárnyasok zengése mellett, az üde lég balzsamáramában születtek. Emlékszem, mint zárándokoltunk mi tanulók és a polgárok a gyászos ötvenes évek közepén egyházi beszédei hallgatására, mert akkor a nyomás korszakában még a templomba is el-eljöttek a titkos feljelentők, mit beszélnek ott, kutatni. De a nagy hitszónok úgy tudta az ó-szövetség történelmi mezején az elnyomott Izrael, a sanyargató persa helytartók régi dolgait művészi finom kézzel, de hazáért dobogó kebelrel feldolgozni, hogy a régi dolgokat beszélte, s mindenki érezte, hogy a mai — azon kori — nemzet búja és reménye csergedez ott. Vigasztalta a csüggedt nemzetet a feltámadással.

Honnan a nagy tanár és nagy szónokban a bűvös és lángoló nyelv? Onnan, mert ő költő is volt; mondja a történet, hogy a nagy látnokok költők is s a nagy költők látnoki lelkek is valának. — Révész Bálintban mindkettő egyesült, mint Ézsaiásban.

E főiskolát mint püspök is szívében hordozá s ennek fejlesztése főgondja vala állandóan. A megkezdett építést ő végeztette be. E díszes csarnok nem létezett, mikor ő mint tanuló szötte jövője képeit. De még nagyobb lett a belső építés, nem a kövek és téglák, de az azokat mozgató és a falak közt fuvalló alkotó erők a lényegesebbek. Ő mindenik tanszakot emelte, gyarapítá, a 4-ik után jött az 5-ik theologiai tanszék alapíttatása. Így a többi ágazatokban. Tudjuk, mi volt lelkének eleitől fogva táplált vágya. Mint az óceán rengeti keblében a nap fénylő képét, úgy lebegett szíve tükrén a gondolat, a jövő fényes képe: hogy ez ősi főiskola egyetemeszerű tanintézeté emeltessék, hogy a nagy alföld magyarajkú fiai, a legszegényebb család sarja is a hazai míveltség főbb ágazatjára itt nyerhetnének lépésőt.

Mint szerette ő a tanuló ifjúságot! az a sok szegény és árva fiú a legkisebb kortól felfelé, az a sok özvegy és szükség-gel küzdő szüle tudná megmondani, kiknek mikor már a tanárkar sem segíthetett nyomorán, az ő rendelkező atyai szava és írása rendkívülileg is jótéteményekhez juttatá. A letörölt ifjúi és anyai könyvek, a pirosságot nyert korább halvány arczok . . . sokáig fenmaradó emléknymoi az ő szerető és jószágos szívének. Innen az a ragaszkodás, mit a tanulósság mindig tanúsított, mint atyához, ő iránta.

Még két vonásról emlékezzünk. Ő szerette a főiskolai énekkart, a kollégium zengő lelkét, úgy mint Maróthy tanár óta aligha valaki; ő volt, a ki a 40-es évek elején először hozta be a nemzeti és népdalokat az énekkarba, mondhatni cantus-képessé tette s hazaias magyaros irányt adott. Minden ének-ünnepélyen kedvvel volt jelen, ott emlékezett ő arany ifjúságára vissza. Tudjuk ezt, tettei mutatják . . . az énekkar mindig lelkesen fogadta őt.

A próféták és evangyéliomok mellett Pál apostol levelei voltak kedvenc tanulmányai, Páltól vette iránytűjéül a vezértételt: a hitet megtartottam. Igen, ő megtartotta, s mikor csak divatos nézetek hullámoztak, sokszor csábító színben, ő a református sarktanok mellől, melyek az evangyéliomban gyökeresnek, soha el nem hajolt. Igen, itt is példakép ő, az ifjúság tanítója, s épen az újabb és jelen nemzedék éledt fel és lelkesült a püspök eme tiszta és ingatlan magatartása magasztos példáján. Öröklő vonása marad ez.

Mikor a skót missionariust, Livingstont, ki Afrikában

hirdette az Urat, az angol nemzet a westminsteri apátságban emléktábla állítással méltatta, mondá az angol hitszónok: azon lábak, melyek 10,000 mértföldet tettek az Íge szolgálatában, most már itt is méltán nyugosznak. Neked is szeretett drága alak, ki itt e csarnokban pihensz, mondhatjuk: azok a lábak, melyek a gyermekkor óta a késő aggkorig több mint 6 évtizeden át e főiskola küszöbén fáradtak, méltán nyugosznak meg néhány óráig; azok a kezek, melyek e tudománycsarnok kül-és belépítésén oly sokat, a végmozdulásig fáradtak, méltán pihenhetnek itt néhány óráig, itt az ifjúság és tanárok dobogó és érző szívei közt, hiszen, e főiskola tanárai mind élvezték jó szíved, áldott kezed segélő érintését, sorsuk javítását munkáltad . . . innen is a határtalan tisztelet, hála, szeretet kebelünkben irántad. Lakozzál még itt közöttünk, bár hamvadó alakban, így is megszenteled mintegy e helyet, magasztos mozzanattá teszed főiskolánk történetében e jelenetet; hiszen tudunkkal egyetlen és első eset az iskola munkás barátjának, főgondozójának ravatalképe itt. A hamvaknak is van missiója, legyen missiója az, hogy új élet keljen tevékeny utódokban, a tanulók és tanárok nemzedékében a te nyomdokodon haladás által.

Itt van közöttünk a legnagyobb vesztés, a gyászba borult s mélyen tisztelt özvegy, a legjobb szívű feleség. Ő vesztett legtöbbet, mindenét, s egyedül maradt. A tanulók és tanárok részvétkönyve eppje hadd vegyüljön az övéihez, mindig ott fog lebegni a szerető férj fénylő képe az ő szemei előtt a könyvek szivárványain, sőt lebegend bezárultáig . . . Óh erősségek forrása, erő Istene! adj neki erőt hordani a legnehezebb csapást!

A ki hitét megtartotta, eltétezt számára az élet koszorúja fenn, — itt alatt is élet kísérje eltávozását, magyar Sionunk s főiskolánk tovább éledése, mert míg ez él, élni fog az ő érdeme, emléke és hatása.

A temetés.

Pontban fél 11 órakor, úgy, a mint az előre megállapított, megkezdődött a nagy halott temetési szertartása. A ketős koporsóba tett halottat a gyászoló család kíséretében lehozták a díszteremből a kollégium udvarára, a melyen néma csöndben ott vártak már a különböző küldöttségeknek tagjai, a főiskola felsőbb tanulói. A gyászoló család után a tanári gyűlésteremből lejöttek a fekete papi díszbe öltözött lelkészek, élükön Kun Bertalan, Szász Károly, Szász Domokos és Zelenka Pál püspökökkel. Szép napsugaras őszi délelőtt egészíté ki a szomorú kép keretét. Fölzendült a főiskolai énekkar gyászéneke, majd Sz. Nagy Károly kántor kezdé el 100 tanítóképezdei növendék élén „A fájdalomak éles nyilai“ kezdetű szép halotti éneket, s azután elindult a szomorú menet a nagytemplom felé. Két oldalt mindenütt kisebb tanuló ifjúság állott, s tisztelet a rendező bizottságnak, az egész temetés, az óriás nagy néptömeg daczára is oly páratlan szép rendben történt, hogy az egésznek összhangját semmi, de semmi meg nem zavarta. A fájdalomtól roskadozó özvegyet Tóth Sámuel hittanár vezette karján, a koporsót pedig a főiskolai tanárok vitték.

A templomban elhelyezkedvén a gyászoló család, a különböző küldöttségek, Bolla Kálmán tábornokkal élén a fényes katonai díszbe öltözött tisztikar, újra a főiskolai énekkar énekelt, majd a „Te benned bízunk“, első versének végén fölment

a szószerkebe Szász Domokos püspök s a következő imádságot tartotta:

Szász Domokos imádsága.

Élet halál örök hatalmú Ura, mindenek felett való felséges Isten, Atyánk az Ur Jézus Krisztusban! Mélységben s magasságban, a földön s az égben, az időben, az örökévalóságban nincsen nekünk rajtad kívül más Istenünk, ki voltál, vagy és mindörökké léssz. Ha az örömök verőfénye beragyogja lelkünket, szívünk oltáráról hozzád száll föl a hála áldozatja, mert téled való minden jó adomány s tökéletes ajándék, örömök adója, áldások osztogatója! Ha kitöltöd ránk búsuláson poharát s elborít a keserűségek tengere, hitünk bárkáján szabadító kegyelmességed révpartjához menekülünk, s megújító bátorságot, enyhet adó békességet és meg nem szégyenülő reményeket ott keres, ott talál a mi lelkünk.

Téged keresünk, hozzád menekülünk most is, midőn a régóta rettegve várt, szárnyat öltött hír átnyílaltott szívünkön s a harangok búsan esendülő szavára az ég négy tájéka felől a sötét leplekkel borított ravatal mellől imádságod szent templomába egybesereglettünk. Ravatala körül állottunk annak a férfúnak, kinek élete, sorsa fölött örök bölcseséged titkos tanácsában nagy kegyelmességgel eleve rendelkezél, hogy sokaknak fölibe emelkedjék, hogy lenne a hivatalosak seregéből választottaddá, Sionod köfalainak építő mesterévé, lelkeket hódító igédnek prédikátorává, az Ur Jézus Krisztus által megváltott népednek lelki vezérévé, evangéliom szerint reformált anyaszentegyházunknak ékessége, dicsekedése, nagy erőssége.

És a midőn, óh Uram! bölcseséged tanácsában föléle eleve így rendelkezél, lelki ajándékaid kimeríthetetlen gazdagságú kincstárából nagy bőségben részül juttattad azokat a talentumokat, melyekkel fölékesítéd választottjaidat, hogy tündökölhessenek másoknak előtte, mint egy fenséges küldetés hordozói, mint szent országod isteni törvényeinek, végtelen világokat föntartó, éltető, kormányzó rendjének szóval, tolla, tettel kijelentői, örök célzataidnak megvalósítói, melletted munkálkodó társak.

Megáldottad vala őt, óh talentomok osztogatója! kettős mértékével annak a bölcseségnek, mely az ő tárházából hoz elő őt és újat, építvén azon a fundamentomon, a melyen kívül senki mást nem vethet, haladva előre megszentelt nyomdokain a apostoloknak és reformátoroknak, a hit ama bajnokainak, kik előtte éltek, diadalmasan küzdöttek s kiknek megdicsőült szellemszányai körül lengtették, halántékait megérintették s mint édes testvéröket körülölelték. Kettős mértékével annak a bölcseségnek, mely az Ur Jézus Krisztusba, az élő Isten egy szülött Fiába, az emberiség Megváltójába vetett élő hitben, a vele való legbensőbb lelki egyesülésben keresi s találja föl az élet mélységes titkaira fényt vető világosságot, a küzdelmekben a kitartó erőt, a megpróbáltatások súlya alatt a fölemelő vigaszt.

Te, Uram! ki előtt nyilvánvaló a szívek, lelkek elrejtett világa, te tudod, hogy ennek az élő hitnek sugarai mennyire megfényesítették az ő egész lelki életét, miként az ég boltozatának csillagai visszatükröződnek a tengerszem kristálytisztá mélyében.

E lelki ajándok által lett ő a hitből származó, a szíveket megindító s magával ragadó imádkozásnak nagy mesterévé, kinek ihlett ajkairól az apollósi ékesen szólásnak árja folyt, mint a színmez, megédesítve sok bánkódó szívnek nagy keserü-

ségeit. Ez a lelki ajándok vala benne örök buzgó forrása annak a nemes bátorságnak, melytől egész lényé fölmagasztolt, midőn az igazságnak védelmére kelt, midőn az evangéliom ellen-ségeivel szembe szállott, midőn az ő anyaszentegyháza érdekeit, sok vérnek hullása árán szerzett jogait s igazait fenyegetve látta, midőn az Isten templomában, a tanácskozások termeiben fölvilágosító, óva intő, mérséklő bölcsességnek beszédeit hallatta.

És mert óh Uram! téged úgy ismert meg, úgy imádott, benned úgy élt, mint a ki maga vagy az örök szeretet, ki felhozod a te napodat jókra s gonoszokra egyaránt, ki mindeneket magadhoz ölelsz, éltetsz s boldogítani akarsz, ettől a szeretettől vala megteljesedve az ő szíve is, — ettől a szeretettől irántad, ki őt felmagasztaltad, benne magadat sokszor és sokképen megdicsőítetted, nehéz küldetése útján hatalmasságnak erejével támogattad és gyakran szívét szaggató veszteségeinek közepette föntartottad s vigasztalásoddal éltetted. Ettől a szeretettől vala megteljesedve az ő hazája, szerette nemzete iránt, melynek hívebb, jobb fia nálánál soha senki se volt, mert szerette szíve, lelke mélyéből, öröme örövendve, búján bánkódva, igazát védve, javát munkálva, jövődjén reménységgel csüngve. És ez a szeretet tündöklött benne embertársai iránt, nemcsak hitének sorsosaival szemben, kiknek gondjait reá bírtad, hogy vezérelje őket az ígéretnak földje felé, — mindenkivel szemben, bármely nyelven szólott, bármely hitet valott, útba igazítva a tévelygőt, segítve a szűkölködőt, fölemelve az elesettet, megvigasztalva a kesergőt.

És Te, óh Uram! rendületlen hitének, nagy búságának s mélységes szeretetének gazdag jutalmául megáldottad őt mindazzal, a mivel egy igaz, hű, te előtted s az emberek előtt kedvesseget talált embert már itt a földön megáldhat.

Ez a gyülekezet, mely őt rég letűnt ifjúsága ragyogó szakában elhívta vala, hogy lenne lelki vezére, evangéliomának preukatora, a világosságért s idvességért esengő lelkeknek pásztora, ez a gyülekezet története évlapjain örökké tündöklő betűkkel jegyzi föl, hogy őt elhívta, oly sokáig bírta, s magának büszkén vallotta. És ez az anyaszentegyház, mely őt a főpásztori magas méltóságnak székébe ültette és tanúja vala kormányzói bölcseségének, az ellentét k vívódásait mérséklő s kibékítő szelleme jótékony hatalmának, szelid lelkülete áldásos erejének, — ez az anyaszentegyház megörökíti nevét, emlékét legnagyobb, leghívebb püspökeinek Pantheonában. És a mi egyetemes reform. magy. egyházunk mely évszázadok óta vívja nehéz, de dicső harcát az evangéliumi hit, lelkiösmeret szabadságának, és óh Uram! a te segedelmeddel immár egygyé lett s egy fenséges egészet alkot, — a mi egyetemes reformált egyházunk élő reménységgel tekint jövődjére, mert az az anyaszentegyház, melynek kebeléből ily férfiak keltek ki s emelkedtek föl, önmagában hordozza fönmaradása, fölvirulása s ellenállhatatlan diadala bizonyos zálogait.

Sőt, óh Uram! még ennél is többel megáldottad te a te hű szolgádat. Az egész magyar nemzet elösmerő tisztelete s meleg rokonszenve kísérte s környezte őt. A felséges trón magaslatáról is hangzott felé a kitüntetés szava, s most midőn nemes munkája végén pihenni tért, ravatalát mindenek osztatlan kegyeletének koszorúja ékíti. És a mi annak, a kinek szíve mindig a szeretet melegétől sugárzott, mindennél drágább, boldogítóbb jutalom: te, óh örök szeretetnek örökké élő Istene, megáldottad őt élete útján hű társsal, ki megédesítette számára az élet örömeit, megkönnyítette annak terheit, s midőn bekövetkeztek élete alkonyán az erőtlenségnek esztendei,

ott volt mellette, főnvirasztva álmai fölött s szeretetének segítő jobbival föntartva, ápolva őt, s végre a halál álmára lezárva szemeit.

Te cselekedted mindezeket, óh Mindenható! S midőn e dolgokat szemléljük s felújítjuk lelkünkben az ő egész életének képét, hálaadásra nyílnak föl ajakink s szívünkben a keserű siralom, melyet elvesztése miatt érzünk, örömmé változik át s önkénytelenül is Halleluját zengünk: Mert nyilvánvaló, hogy boldog ember az, a kinek reménye az élő Isten! Föltámad, mint a hajnal, annak világossága, — kivirágzik az ő ékessége, s befedezi őt az Urnak dicsősége!

Te, óh Izráelnek Főpásztora! Ur Jézus Krisztus! ki megláttatad velünk eddig is megváltó szerelmednek nagy gazdagságát, légy velünk továbbra is. Az a palást, melyet a te hű apostolod, mint az égbe elragadtatott Illyés próféta, vállain viselt, hadd szálljon át méltó utódra, hogy mi könyeink fátyolán át is magasztaló dicsérettel tekintsünk rád, s valljuk egy szívvel, egy lélekkel, hogy él a mi Megváltónk, a ki nem hagyja el s idvességre vezérli népét mindörökké. Amen.

* * *

Az imádság elhangzása után újra az énekkar énekelt, majd Szász Károly püspök ment föl a szószékbe s felolvastván a nagy halott életrajzát, a következő oratóioszerű búcsúztatót tartotta.

Szász Károly búcsúztatója.

„Imhol az ember!“ s íme az őt körülvevő s utána kesergő nagy sokaság!

Imhol az ember, a ki hatalmas vala szóval és cselekedettel, mert ajkairól édesen, szívet indítólag s meggyőzőleg folyt a szó — s tettei sohasem hazudtolták meg szavait. Imhol az igaz ember, a kiben álnokság nem találtatik, a ki soha nem mondott mást, mint a mit érzett, érzései pedig tiszták, nemesek, valódiak voltak mindig. Ime az ember szerető szívével, melynek melegét százezrek érezték; mely szeliden égett a házi tűzhelynél, az ott összegyűlt kis kört édesen, enyhén melegítve s mint máglya lobogott a közéletben magas tetőn, hogy fénye, melege egész országra hasson. Ime az önzetlen, csak másokért élő, maga hasznát nem kereső, mások javáért annál többet fáradozó — mindenektől szerelve, tisztelve, áldva — nemcsak bért, még köszönetet sem kívánva, nagyságában szerény, fenségében alázatos! Imhol az ember, a ki nem hallotta meg a dicsőség harsonáját, de a munkára hívó szót s a szent ügyért harcra hívó kürtöt mindig — s azt habozás nélkül követte! És végre: imhol az ember, a ki a szenvedések keresztjére szegve mosolyogva tűrte, mit Isten akarata bocsátott reá s éber lelkére ránehezülő teste tehetetlenségével is kibékült és panasz nélkül viselte azt az érzést, mely mást kétségbeejtett volna, hogy a lélek ép, de a test erőtelen — mert súlyos szenvedéseit is az Ura nevében viselte, a ki még nagyobb szenvedett zugolódás nélkül — mivel a szolga nem nagyobb az ő uránál. Imhol az ember, a ki bátran, nyugodtan nézett szembe a halállal, s ezzel a szóval mert az ítéletre menni: „Uram, színed elé megyek“.

Ime az ember! — s most forduljunk az őt körülvevő s érte kesergő sokasághoz.

Te állsz elől a sorban, mély gyászban, nem a ruha külső — hanem a lélek benső, mély gyászában, keservedben kétszeresen tiszteletes, gyászod viselésében is méltóságos özvegy! Nem állsz az úton jajgatva, sebeidet mutogatva: Nézzetek

rám, lássátok meg, ha van-e olyan bánat, mint az én bánatom? csak némán folynak könyeid s némán vérzik szíved sebe, és te vagy mindenek között, a ki nem akarod bevenni a vigasztalást, mert a kiket szerettél, már nincsenek: se fiad, se leányod s most már férjed sincsen, a kivel együtt sirattad volt amazokat. — És mégis, ha szívedhez közel férhetnék, ha annak legtitkosabb húrját, féve, gyöngéi kézzel érinteni merhetném: azt mondanám — neked van mindenek között legkevesebb okod őt siratni — mert egyedül te vagy az — a kitől ő a halálban sem válik meg; minden egyéb kötelékek elszakadnak a korporsónál; csak az az egy nem, a mely az ő szívet a tiédde összefűzte! Ha valakinek: neked nem halt ő meg; te nem az ő képét, ő magát élve hordozod lelkedben, míg e földön élsz — s majd a mikor az Ur téged is hívand: élve viszed őt halhatlan lelkedben magaddal az örökkévalóságba, hogy ott is örökre együtt maradjatok.

Tisztelő szerető rokonai — ti is siratjátok, és méltán; hiszen a hol az idegen is gyászt ölt, hogy ne azok, a kiket a vérség, a szeretet kötelékei csatolnak az elhunythoz. Ti azt mondjátok: Jaj nekünk, elesett a mi fejünk koronája! Ne mondjátok! a ti fejetek koronája nem esett le, nem a porba: fölemelkedett égbe, a dicsőség hazájába.

Nemes és szentegyház, debreczeni nagy, fényes, buzgó egyház, közel félszázezer lélekkel! Ő volt a te szemed fénye, de neki is szemefénye te voltál. Mindenekért fennen dobogott az ő nagy szíve, éretted a legmelegebben. Ebből a félszázezer lélekből egy sem volt, mely őt nem szerette volna, egy sem, a melyet ő nem szeretett. S most, mint az efézusi vénekhez szólt Pál, a kik őt a nagy város határáig kikísérték, ugy szól o is, midőn most ez az egész gyülekezet, elől a vénekkel, nagytiszteletű presbyterium, nagyságos főgondnok úr és az ő szeretett lelkészársaival, ti mindnyájan kíséritek őt a város határáig, a hol az élet és halál birodalmának határa van s ő búcsúzik tőletek, mert egy is közületek az ő orcáját többé nem látandja — de tartásotok szívetekben búcsúszavát, melylyel azt mondja nektek: legeltessétek az Urnak seregét, melyen a Szentlélek titeket vigyázókká tett!

Hadd búcsúzzék tőled is, nemes főiskola, összes karaidal és osztályaidal, érett és serdülő ifjaidal s gyermeksergeddel, — mint búcsúzott egykor, midőn szorosabb kötelékekből kibontakozva, egy magasabbra hívó szót követvén, tanszékedről lelépett, de örökös gondját te rád el nem ejtette. Most is búcsúzik, de ott is, abban a magasságban, a hová megy, gondja lesz rád, — óh maradjon is veled, benned az ő szelleme!

És te, főtiszteletű tiszántúli egyházkerület, több mint 800 ezer lélekkel, közel 600 anya — és annyi leány — egyházban, melyek magyar hazánk legmagyarabb népét foglalják magukban, te református egyházunknak legerősebb oszlopa, legnagyobb hatalma, — óh mily szavakat adjak búcsúzóul tőled, az ő ajkaira? Elnémulok, mint elnémult ő, mint az első, eget, földet, szívet rázó jalkiáltás után elnémultál fájdalomában te is! S méltán, — mert mindenek között te vesztettél legtöbbet, te fogod őt leginkább pótolhatatlannak találni, az ő helyét legnehezebben betölteni! Nem mintha nem volnának jeleseid, a kik közt választhatnál. De ki lesz az a férfiú, a ki mindazt egyesítse magában, a mit ő benne te egyszerre elvesztettél?

A tudományt, mely nemcsak a sötétben világol, de a legkisebb homályt sem tűri, s nemcsak a sűrű felhőket, de a legfátyolosabb ködöket is eloszlatja; — a hitet, mely nem ismer

járójának, Főtiszteletű és Méltóságos Révész Bálint úrnak, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület nemeskeblű, emelkedett szellemű, atyai jóindulatú, buzgó püspökének, kir. tanácsos és főrendiházi tagnak, előbb a debreczeni ev. ref. főiskola 13 éven át működött jeles tanárának, folyó októberhó 8-án délután fél 3 órakor, életének 76-ik évében történt gyászos elhunytát. A boldogultnak a főiskolai díszteremben gyászravatalra helyezett hült tetemei folyó okt. hó 11-én délelőtt fél 11 órakor fognak a nagytemplomban tartandó gyászszertartás után a czeplé-utczai temetőben örök nyugalomra helyezettetni. A jók és igazak hálás elismerése és kegyeletes emlékezete öröködjék a megboldogultnak síri álma felett! Debreczen, 1891. október 9.

Cyászkoszorúk.

A nagy halott iránti igaz szeretet és hálás tisztelet jelei voltak az a sok koszorú is, melyet ravatalára küldöttek. Magán a koporsón csak a gyászoló özvegy koszorúja feküdt, a többiek részint a ravatalra helyeztetek el, részint a díszterem karzatainak elejére függesztettek ki. A koszorúk érkezésének sorrendjét tartjuk meg, mikor a szalagjaikon levő felírásokat közöljük.

Bánatos özvegye a szeretett felejthetetlen jó férjnek. — A főisk. tanárkar szeretett püspökének. — Id. Bészler János és családja szeretete s tisztelete jeléül — A Medgyaszay család kedves bátyjának. — 5. A debreczeni lelkészársak szeretettel és tisztelettel. — Az ev. ref. tanító-testület szeretett főpásztorának. — A tiszántúli ref. egyházkerület felejthetetlen püspökének. — A gymnasiumi ifjúság kegyelete jeléül. — Tóth Csánai és gyermekeinek kegyelete jeléül. — 10. A tanítókezező névelőtestületi háziak kegyelete jeléül. — A debreczeni ev. ref. theol. akadémia hallgatói hálás kegyelettel. — Tisza Kálmán és családja tiszteletük és barátságuk jeléül. — A debreczeni jogakadémia polgárai hálás tiszteletük jeléül. — Vályi János mélyen tisztelt elnöktársának. — 15. A debreczeni egyházmegye püspökének s egykori kedves esperesének. — Buzás Pál és gyermekei tisztelet és szeretettel. — Özv. Veress Lászlóné szeretett jó rokonnak. — Fehér Herman tisztelete jeléül. — Debreczen sz. kir. város közönsége Révész Bálint ev. ref. püspök úrnak kegyelete jeléül. — 20. A Sesztina család szeretetüknek jeléül. — A debreczeni jótékony nőegylet feledhetetlen emlékű első titkárának és kegyes pártfogójának. — Pataky Kémery Jozefa hálás rokona. — Márton László a jó barátnak tisztelete jeléül. — A debreczeni joghallgatók segítő egylete tiszteletbeli tagjának. — 25. A depr. ág. evang. egyház részvéte jeléül. — A heves-nagykunsági ev. ref. egyházmegye szeretett püspökének. — Gróf Degenfeld József és családja. — Géresi Kálmán és neje hála és tisztelet jeléül. — Révész Imre családja kegyelete jeléül. — 30. Az esperesi kar szeretve tisztelt püspökének. — Székely Baresai Janka tisztelete jeléül. — Özv. Vass Pálné Révész Sára feledhetlen jó testvérenek. — Harsányi Sándor ref. lelkész neje és gyermekei forrón szeretett nagybátyjuknak. — Bihari Lászlóné Komáromi Zsuzsanna felejthetetlen nagybátyjának. — 35. A Fonciére pesti biztosító intézet tisztelete jeléül. — A szentesi ref. egyház megboldogult főpásztorának. — Róza szeretete tisztelete jeléül. — Szeretve tisztelt főpásztorának gyászoló híve Ráday. — Szabó Soma és neje tisztelete jeléül. — 40. A hódmező-vásárhelyi ref. egyház szeretve tisztelt püspökének. — A békés-bánati ref. egyházmegye szeretve tisztelt püspökének. — A debreczeni ev. ref. egyház szeretve tisztelt lelkészének. — Csanak József felejthetetlen barátjának.

— A szatmári főgyan. tanárkara Révész Bálint püspök úrnak. — 45. A szatmári ref. egyház szeretett püspökének. — A szatmári felsőbb leányiskola Révész Bálint püspöknek. — A debreczeni hajdu-megyei kör Budapestről. — Padrah Sándor tisztelete jeléül.

Részvét-távíratok és levelek.

A részvét kifejezése valóban impozáns volt úgy Debreczen lakóinak, magánosoknak és testületeknek az özvegy nőnél tett részvétlátogatásai, mint a vidékieknek hozzá és az egyházker. főjegyzőhöz intézett részvét-távíratok és levelei által. Szeretnők ezeket egész terjedelmökben mind közölni, de nagyon elfoglalt lapunk szűk terjedelmére tekintettel csak a távirat-küldők és levélírók teljes névsorát említjük föl, s csak végül közlünk néhány telegrammot vagy levelet.

A részvétlevelek közül első helyen Bárány Vay Miklósnak, mint a főrendiház elnökének az özvegy nőhöz intézett levelét közöljük egész terjedelmében: „Méltóságos Asszonyom! Mély fájdalommal értesültem ön szeretett férje, Méltóságos és Főtisztelendő Révész Bálint püspök úrnak folyó hó 8-án bekövetkezett elhunytáról, s nekem jutott azon szomorú feladat, hogy kifejezést adjak azon általános részvétnek, a melyet a főrendiház tagjai Méltóságodat ért eme nagy bánat felett éreznek. S ha a veszteség és gyász első pillanataiban nem adhatok a meleg részvétnek kellő kifejezést, méltóztassék ezt azon bánatos érzelmeknek tulajdonítani, a melyek hajlott koromban keblemet áthatják. De ha nem is kísérhetem a fájdalom első pillanataiban Méltóságod sebzett szívére írt nyujtani, mert ezt csak a Mindenható elhatározza, mégis kérem, ha lehet, és megengedi, valamint az idő képes nyujtani, — szolgáljon mégis némi vigaszára azon tudat, hogy bánatában és gyászában híven megosztóznak a főrendiház tagjai is. Fogadja egyébként Méltóságos Asszonyom kiváló tiszteletem és nagyrabecsülésem őszinte nyilvánítását. Budapest, 1891. évi október 10. Br. Vay Miklós.

* * *

Az özvegy nőt fölkeresték vidékről részvétnyilatkozataikkal:

Egyesek. Karsay Sándor evang. püspök. Papp Gábor dunántúli püspök. Br. Bánffy Dezső erdélyi egyházkerületi főgondnok. Szász Károly püspök. 5. Tisza Kálmán. Tisza Kálmánné. Gr. Degenfeld József és neje. Tisza Lajos főgond. Gr. Degenfeld Józsefné. 10. Tisza László. Fabinyi Theofil. Gr. Zichy Géza. Gróf Degenfeld Gusztáv. Gróf Ráday. 15. Herczeg Odessalchi Gyuláné. Teleki Béla és Janka. Dietrich tábornok N.-Szebenből. Várad Gábor. Gróf Zichy Ernő és neje. 20. Beöthy Zsigmond. Szabó Sámuel tanár Kolozsvárról. Thaly Kálmán. Illyés Bálint. Dr. Csiky Kálmán. 25. Szakszó Rezső. Somoskeőy Antal ny. hétszemélynök. Ghiczey Samu és családja. Lánca Gyula egyetemi tanár. Kerekes József ny. vasúti főfelügyelő. 30. Pfanschmidt Kálmán min. tanácsos. Dr. Csillag Kálmán. Illyés Endre lelkész. Dombi Lajos lelkész. Giraud Ottomárné. 35. Törökfalvi Papp Zsigmond ny. kir. járásbíró. Kacsóh Lajos vasúti felügyelő Kolozsvár. Benedek László kir. járásbíró s egyházm. tanácsbíró és neje. Kubinyi Kálmán. Ferenczy Gyula ref. lelkész és neje. 40. Farkas Sándor. Dr. Münich Aurél és neje Budapest. Ritoók Zsigmond Nagy-Várad. F. Varga Lajos Majtis. Kovács István és neje Ér-Kávás. 45. Tisza Györgyné Tisza-Igarról. Somogyi Erzsike. Teutsch püspök. Péchy Mihály és neje Degenfeld Mária grófnő. Ággya Sándor honvédhuszárőrnagy. 50. Csorba Tekla. Nebovidszky

Gyula, Szaboicska Mihály, Medgyaszay Gyuláné, Muraközy Aladár, 55. Padrah Sándor, Szeremley Sámuel, Tatár János, Tóth Mór Szolnok, Harangi Gábor.

Testületek. Szentesi ev. ref. egyház. Szigeti lyceum tanárkara. Török-szt.-miklósi ev. ref. egyház. Szatmári ev. ref. gymnasium. 5. Közgazdasági Bank Részvénytársaság. Debreczeni izr. hitközség. A szatmár-németi felsőbb leányiskola tanárkara. A belényesi ev. ref. egyház nevében Sipos Imre lelkész. Szatmár-németi ev. ref. egyháztanács.

Az egyházkerületi főjegyzőhöz részvét-táviratokat intéztek: Báró Vay Miklós, Vályi János, Tisza Kálmán, Várady Gábor, 5. Zelenka Pál püspök, Szász Domokos, Sárkány Sámuel püspök, Kovács Ferencz H.-M.-Vásárhelyről, Nagy Ferencz Geszt, 10. Pap Gábor püspök, Papolczy Zoltán a misztótfalusi ev. ref. előljárási nevében, Budapesti ref. főgymn. tanárkar, Dr. Kolozsvári Sándor Kolozsvár.

Közöljük néhány részvét-táviratot és levél szövegerint tartalmát:

Báró Vay Miklós: Mély megilletődéssel vettem felejthetetlen kedves barátom, Révész püspök úr halála hírére.

Papp Gábor püspök: Fájó részvéttel értesültem kedves és feledhetetlen jó barátomnak, emlékében is áldott férjének halálesetéről.

Karsay Sándor püspök: Azon szomorú gyász, mely Méltóságodat szeretett férjének elhunytával érte, mély és őszinte részvétre gerjesztette az én szívemet is.

Báró Bánffy Dezső erdélyi főgondnok: Legőszintébb részvétét küldi boldogult jeles férje elhunytá alkalmából.

Szász Károly püspök: Vidékről későn estve érkezve, csak most fejezhetem ki mély bánatomat, fájdalmas részvéteimet a Méltóságodat, egyetemes egyházunkat ért és engem is szíven talált csapás felett. Feledhetetlen barátom, kartársam temetésén megjelenni sietek.

Tisza Kálmán és neje: Mélyen megilletődve fejezzük ki meleg részvétünket Méltóságod kipótolhatatlan vesztesége felett, mely nem csak a Méltóságodé s nem csak a mienk, kik a megdicsőültben egy igaz és szeretett barátot bírtunk, de az egyházé és hazáé is.

Tisza Kálmáné: Fájdalmasan érint minket, hogy temetésre nem mehetünk. Lélekben azonban ott leszünk s áldjuk emléket annak, kihez igaz tisztelet és barátság kötött, s kérjük Istent, adjon Méltóságodnak erőt elviselni nagy bánatát s megmérhetetlen veszteségét.

Gróf Tisza Lajos főgondnok: Épen most olvasom a megdöbbentő hírt, hogy egyházunk egyik ékessége, nekem kedves emlékezetű egykori hivataltársam, őszinte barátom, jobblétre szenderült. A vigasztalás Istennél van; csak a legmélyebb részvét érzetének kifejezése az, a mivel az elhunyt tisztelői Méltóságod fájdalmát elviselhetőbbé tenni törekedhetnek. Fogadja ezt Méltóságod részemről is, ki mélyen megszorodott szívvel írom e sorokat.

Gróf Degenfeld József és neje: Mély fájdalommal vettük a gyász hírt. Bánatában legőszintébben osztozunk, vesztesége mindnyájunkra nézve pótolhatatlan. Fogadja Méltóságod egész családunk igaz részvétét.

Tisza László: Fogadja Méltóságod kegyesen mélyen érzett részvéteim őszintén fájdalmas kijelentését.

Fabiny Teofil: Mint boldogult férjének igaz tisztelője, bánatos részvéteimnek adok őszinte kifejezést, felette sajnálva,

hogy a végtisztesség megadásában személyesen részt nem vehetek.

Gróf Zichy Géza: Mély megindulással veszem a kiváló főpap, hazafi és kedves barátomnak halálhírére. A Mindenható adjon erőt e nagy csapás türelmes elviselésére.

Gróf Degenfeld Gusztáv: Tudom, hogy vigasz csak Istentől jöhet, mind a mellett vagyok bátor magam és családom részéről legőszintébb részvétünknek kifejezését nyilvánítani.

Gróf Ráday Gedeon: Lelkem mélyéből lesújtva vettem a gyász hírt, nyujtson a kegyelem Istene erőt a pótolhatatlan veszteség elviseléséhez.

Herczeg Odescalchy Gyuláné: Mélyen meg vagyok hatva az általam annyira tisztelt férje halála felett. Kérem, fogadja őszintén érzett részvéteim kifejezését.

Teleki Béla és Janka: A nagy veszteség felett érzett fájdalomban őszinte részt veszünk.

Dietrich tábornok: Tiefbewegt und recht traurig über den Tod seiner Hochwürden, meines hoch verehrten unvergesslichen Freundes, bitte ich meine und meiner Frau herzinnigsten Theilnahme versichert zu sein. Alle Ehre und Liebe seinem Andenken.

Várady Gábor: Utban levén, gyászesetről ma értesültem. Fogadja Méltóságod pótolhatatlan nagy vesztesége alkalmából legmélyebb részvéteim kifejezését. Adjon a jóságos Isten a sajnó sebnak egyhületet, mielőbb teljes gyógyulást.

Gróf Zichy Ernő és neje: Fogadja mély részvétünk kifejezését.

Beöthy Zsigmond: Fogadja Méltóságod, mint mélyen sajtott s méltán zokogó özvegy nagy szellemű, ritka jóságú férjének, jóakarattal s szeretettel teljes egyik legjobb barátomnak elhunytá felett mély fájdalomam s igaz részvéteim kifejezését.

Thaly Kálmán: Fogadja Méltóságod legmélyebb részvéteimet.

Dr. Csiky Kálmán: Fogadja Méltóságod magam és nőm részéről igaz részvétünk kifejezését dicsőült férjének elhunytá felett. Emlékezetét híven fogjuk őrizni azon szeretetért, melynek minket is részeseivé tett áldott életében.

Szakszó Rezső prépost-kanonok-plebános: Fogadja legmélyebb és legőszintébb részvéteim és fájdalomam kifejezését.

Somoskeőy Antal, ny. hétszemélynök, Sz. István rend véte: A legmélyebb baráti részvét fájdalmas érzetével lepott meg Méltóságod kedves Férjének váratlan gyászos elhunytá, kit szívemhez régi baráti viszonyunk felejthetetlen emlékei csatoltak. Nekem némi vigaszt nyujt a remény, hogy mint 81 éves agg, a boldogulttal a túléletben nemsokára találkozandom, Méltóságodnak pedig nyujtson az Ég vigaszt és jótékony írt sajnó sebére. Engemet pedig méltasson tovább is nagybecsű baráti emlékére.

Giczey Samu és neje: Szent vallásunk hatalmas bajnokának, negyven éven túl lelki barátomnak, Révész Bálint püspöknek ravatalánál fogadja Méltóságod fájdalmában részvétünk kifejezését. Legyen áldott a megboldogult emléke!

A szigeti Lyceum tanárkara: Főpásztorunk haláláról értesülvén, a legmélyebb részvéttel osztozunk Méltóságod és az egyházkerület fájdalmában. Élete, munkássága, lelkének minden indulata Méltóságod mellett a mienk is volt, s benne elesett koronája a mi fejünknek is. De a ki úgy élt, mint ő: anyaszentegyházunknak mindig s lelkének egész erejével, ha meghalt is e földi világnak, él mindenkor szentegyházunk minden fiának emlékezetében.

Illyés Bálint: Fogadja Méltóságod legmélyebb tiszteletteljes részvételemet a legnemesebb szív elvesztése felett.

Szabó Sámuel tanár: Néhai Nagy Péter püspök utódai Kolozsvárról a régi kartárs és jó barát elhunytá felett őszinte részvéteket jelentik.

Ritoók Zsigmond: A legbensőbb fájdalommal osztozom családommal együtt a Méltóságod gyászában, együtt érezzük a pótolhatlan veszteséget, mely Méltóságodat, egyházunkat s hazánkat érte. Oly szerencsétlen voltam, hogy részt sem vehettem végtisztességén annak a férfinak, ki irántam oly gyakran atyai érzelmeket tanúsított, s kihez én gyermekí szeretettel és tisztelettel vonzódtam. Tudom, hogy egyedül a hit az, a mi elviselhetővé teszi az ily veszteséget. Az isteni gondviselés adjon méltóságodnak erős, ingathatlan hitet, mely tegye lehetővé a fájdalom elviselését.

Teutsch püspök: Schmerzlich ergriffen in aufrichtiger Theilnahme am schweren Verlust.

Álgya Sándor honvédhuzárórnagy: A legnagyobb részvétellel osztozom Nagyságos Asszonyom mély fájdalmában, s őszinte szívből könyezem meg a felejthetetlen nagy halottat, kiből Nagyságod mindenét, édes hazánk pedig, s különösen egyházunk egyik erős oszlopának kidőltét siratja; a kivel én és családom egy jóakaró barátot veszítettünk el. Hála és dicsőség viraszt emlékezetén.

Temetésre jött egyesek és küldöttségek.

A temetésre jött egyesek és küldöttségek névsorát a „Debreczeni Ellenőr“ tudósítója következőleg állította össze: Tiszai ág. ev. egyházker.: Zelenka Pál püspök, Farbaky József főesperes, Materny Lajos debreczeni lelkész; tiszáninneni ev. ref. egyházker.: Kun Bertalan p., Fejes István főjegyző, Tóth Dániel miskolczi l.; dunamelléki egyházker.: Szász Károly p., Papp Károly l. Szócs Farkas theol. tanár; erdélyi egyházker.: Szász Domokos p., Szász Gerő főjegyző, dr. Kolozsvári Sándor egyet. tanár, dr. Török István főgymn. ig.; dunántúli egyházker.: Révész Kálmán pápai tanár. A tiszántúli egyházkerület mind a 13 esperese: Kiss Áron, Szeremley József, Széll Kálmán, Lukács Ödön, Dávidházy János, Szabó János, Dorogi Lajos, Bencsik István, Peterdy Károly, Csernák István, Szabó Károly, Szöke János, Segesváry József; a gondnokok közül Ráday Gedeon gr., Degenfeld József gr., Kulin Imre, Fráter Imre, Bernáth István; a lelkészek közül: Pákozdy Lajos Nánás 22 tagú küldöttséggel, Asztalos György N.-Károly 2 tagú küldöttséggel, Gergely Károly F.-Bánya, Bakóczy János H.-Böszörmény 16 tagú küldöttséggel, Zsigmond Sándor és Soltész László H.-Szoboszló 14 tagú küldöttséggel, Szemes László Sz.-János, Csillag Lajos Bojt, Csák Máté és Sulyok István N.-Várad, Nánássy Imre M. Telki, László János N.-Bajom, Egeresi Imre Kőj, Kádár Antal T.-Sz.-Imre, Gyulay László B.-Ujfalu, Hajnal Elek Karczag 5 tagú küldöttséggel, Nagyváthy Ferencz Kék, Tóth Miklós T.-Roff, Tóth Lajos T.-Dob, Nagy Dániel V. Pércs 2 tagú küldöttséggel, Biber József Esztár 4 tagú küldöttséggel, Szele György Tépe, Ferge József Nagy-Bereg, Kallós Tivadar Beregszász, Végh József Ér-Semjén 2 tagú küldöttséggel, Vértessi Mór B.-Torda 6 tagú küldöttséggel, Barkász Bálint Józseffalva, Gulyás Lajos Kisujszállás 4 tagú küldöttséggel, Győry Lajos Kenderes, Turgonyi Lajos M.-Tur, id. Szabó József Székelyhid, ifj. Szabó József Hegy-

köz-Szent-Miklós, Szabó Lajos Hadház, Jakucs Sándor Szovát, Nyakas Balázs B.-Sz.-Mihály 2 tagú küldöttséggel Szűcs Gábor Dada, Erős Lajos Földes 2 tagú küldöttséggel, Szabó József Aranyos-Megyes, Szabó Aladár Apagy, dr. Heiszler József Dombrád, Kassay Béla, s.-lelkész Bánd, Kassay Ignác Ér-Diószeg, Tabajdi Lajos Szatmár, Nagy Gáspár Ér-Körtvélyes, Kálmán Lajos P.-Ladány, Kálmán Dezső Ujfehértó, Filó János és Gerőcz Lajos Szentés, Veres Géza Nádudvar, Szabó Sándor Turkeve, Buzás Lajos Ér-Endréd, Tukacs Lajos Nyir-Medgyes, Porzolt József Dombrád, Farkas György Ibrány. Továbbá Bodolay László m.-turi gymn. ig., Futó Mihály h.-m.-vásárhelyi gymn. ig., Kecskeméthy László a h.-n. kunsági tanító kör részéről, Josa Pál kisujszállási tanító, a magyarországi ref. tanító-egyesület elnöke; a kabai tanítók; György Endre és Kőrösi Sándor orsz. gyűl. képviselők, Kiss Elek és dr. Kiss Ferencz Váradról, Herman Mihály Szatmárról stb. — A helybeli r. kath. egyházközségi bizottmány és iskolaszék a káplánokkal együtt, Nemes Kálmán vezetése alatt; a kegyesrendi tanárok; a helybeli izr. hitközség 50 tagú képviselőtestületi küldöttsége, s ugyancsak a helybeli Chevra Khadisa szent-egyleti küldöttség; a honvéd és közöshad-seregbeli tisztikar Bolla tábornok, Krausz, Balács ezredek, Biró, Mayer alezredek, Velle és Mayer őrnagyok vezetése alatt; a kir. táblát Puky Gyula elnök, Csathó Ferencz és Széll Farkas tanácselnökök, a kir. törvényszéket Jelenffy Kornél elnök, a városi tanácsot és törvényhatósági bizottságot Simonffy Imre polgármester, a megyei tisztikart Rásó Gyula alispán, a ref. presbyteriumot Szűcs István főgondnok, a keresk. társulatot Zádor Lajos elnök vezette.

A sajtó magatartása.

Szép vonás volt a nagy halott iránti kegyelet jelei között az is, hogy a helyi politikai sajtó a lehető legrészletesebben foglalkozott Révész Bálint életének, halálának, eltemetetésének körülményeivel. A „Debreczeni Ellenőr“ már okt. 8-án, tehát áldott emlékü püspökünk halála napján gyászkeretben jelent meg, hozván a „Zsinati emlékönyv“-ből átvett teljes életrajzát. A „Debreczen“ ezen napon még csak újdonságai közt jelezte gyászkeretben a szomorú hirt, de másnap, holott pénteken e lap nem szokott megjelenni, a nagy esemény részletes megismertetésére külön, nem kötelezett kiadásban megjelent. A „Debreczeni Hirlap“ pedig hétfőn a temetés utáni napon hozta a két püspök úr által tartott imádságot, illetőleg búcsúztatót is. A budapesti lapok azonban, fájdalom, nagyon röviden bántak el a nagy halottal, kit botrányos módon minduntalan összetévesztettek néhai nagynevű névrokonával, Révész Imrével. Mondhatjuk, hogy a b.-pesti világi lapok közül talán egyedül a „Vasárnapi Ujság“ képez e tekintetben kivételt, mint a mely, úgy gondoljuk, most vasárnapi számában közölni fogja az elhunytak arcképét s lapunk szerkesztője által beküldött életrajzát.

Vidékről is mindenünne jönnek hozzánk a tudósítások, hogy az elhunyt iránti kegyelet a templomokra gyászlobogók kitézésében, harangozásban, egyházi beszédekben az elhunyt-ról való megemlékezésben stb. nyilvánult. Ezt adják tudunkra például Jármból; N.-Szalontán a helyi lap egész száma halot-

tunk emlékének van szentelve. Gyuláról pedig a következő tudósítást vettük: „Gyula, 1891. okt. 11-én. Tegnap az ev. ref. harangok hírül adták a híveknek szeretve tisztelt püspökünk halálát; *ma minden vallásfelkezet összes harangjai szólnak*, jelezvén ev. ref. egyházunk mély gyászát. Azon tény, hogy a róm. kath. és mindenik görög-keleti lelkész teljes készséggel megtevé a ref. lelkész felkérésére, hogy egyházának harangjait meghúzatta az ev. ref. püspök temetése alkalmából: szép bizonyossága a testvéries viszonynak, mely Gyulán a különböző vallásfelkezetek s azok papjai között van!”

Főként a temetés előtti napon és a temetés napján oly óriási volt a ravatal megnézhetése iránti érdeklődés, hogy egy megbízottunk átlagos számítása szerint több mint 10,000 ember kereste föl a kollégium nagy halottjának gyászravatalát. A temetés idején pedig beláthatatlan tömeg borította e város piacát és a Czegléd-utcát, a melyen a gyászmenet haladt. A rendező bizottság, az egyház presbyteriumának és a tanárkarnak a rendezés vezetésére kiküldött tagjai, a felsőbb tanuló ifjúság tagjaiból alakult rendezők, együtt a városi rendőrség legmagasabb és köztagjaival oly dicséretes rendet tartottak fenn, hogy azt valóban semminemű disharmonia nem zavarta meg.

Sokaknak feltűnt, hogy katonai zenekar is szerepelt e temetésen. E dolognak története van, melyet kötelesek vagyunk elmondani. Bolla tábornok értesülvén püspökünk haláláról, azonnal kiadta a rendeletet, hogy a temetésen működjen a katonai zenekar is. Erről értesülvén a presbyterium, kérte a tábornok urat, hogy álljon el ezen szándékától, miután a zenekarral való temetés a mi puritán szertartásainkkal nem fér együvé. A tábornok úr azonban határozottan és katonásan ki nyilatkozta, hogy ez a legnagyobb kitüntetés, melyet ő, a katona a polgár embernek adhat, s ő ezt meg is akarja adni. Abban rendelkezhetik a presbyterium, hogy az ő katonái ne menjenek be a templomba és a temetőbe, s ide nem is fognak bemeenni, de attól, hogy az utcán megadja a megboldogútnak e tisztességet, őt el nem tilthatja senki.

A gyászoló özvegy a következő sorokban nyilvánít köszönetet lapunk útján is a férje temetése alkalmával nyilvánult nagy részvételért. Egyházi, iskolai, városi, polgári és katonai hatóságok, egyesek és testületek helyből és vidékről oly megindító küljelekkel tisztelték meg, általam soha eléggé meg nem siratható szeretett férjem koporsóját és temetését, hogy keserveim közepett is hálára gondolok, s kérem mindnyájokat, fogadják el a tanúsított gyöngéd figyelemért és szívből jött áldozatért el nem múló hálás köszönetemet. Debreczen, 1891. okt. 14. Özv. Révész Bálintné.

Különfélék.

Lapunk ezen számát a szokott egy ív helyett két teljes íven adjuk ki, hogy annál teljesebben megörökíthessük dicsőséges halottunknak áldott emlékezetét. Már előre jelezzük, hogy a jövő heti számban is sokat fogunk még foglalkozni megboldogult püspökünkkel, jellemeztetvén őt mint tanulót, mint tanárt, mint esperest és mint

püspököt, élete e fontosabb mozzanataiban vele érintkezett, őt hát jól ismerő tisztelői által. Hogy ily körülmények között a hozzánk érkezett egyéb közlemények most kissé háttérbe szorulnak, azt mindenki természetesnek fogja találni.

Intézkedés a tiszántúli ev. ref. egyházkerület püspöki hivatalának ideiglenes vezetéséről. Mihelyt értesült az érdemes főgondnok Vályi János a szomorú gyászestéről, azonnal indult Debreczenbe, a hol is e hó 9-én délután értekezletre hívatta egybe az egyházkerületi közgyűlésnek Debreczenben lakó tagjait. — Az értekezlet tudomásul vette, hogy mik történtek az eltemetésre vonatkozólag; egy gyászkoszorúnak az egyházkerület pecsétjét kezébe vette, a hivatal működését 12-ig megszüntetvén. A nagy halott eltemetése után 11-én délután ismét értekezletre hívta egybe főgondnok a jelenvolt esperesi, gondnoki, egyházkerületi tanácsbírói karok tagjait s mindazokat, kik az egyházkerületi gyűlésnek alkotó tagjai, hogy a püspöki hivatal ideiglenes vezetéséről a kellő intézkedés megtéessék. Szép számmal jelentek meg a tagok. — Főgondnok egyházi törvényeink értelmében a hivatal ideiglenes vezetésével, hivatalára nézve legidősb esperest Kiss Áron urat bízta meg, kinek az egyházkerület pecsétét, ott a helyszínén azonnal átadta. — Továbbá az értekezlet megállapodott abban, hogy egy egyházkerületi küldöttség adja át a hivatalt, számolja át az abban található ügyiratokat stb. a helyettes püspök úrnak. E küldöttség tagjai: Gróf Degenfeld József egyházmegyei gondnok elnökle alatt: Ármós Bálint, Balogh Ferencz, Kiss Albert egyházkerületi tanácsbírák és Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző. — Végre fölkerített az elnökség, hogy mielőbb intézkedjen az egyházkerületi gyűlés egybehívásáról, a midőn a nagyérdemű püspök emlék-ünnepélye a közgyűlés által meg fog tartatni. — Október 12-én a püspöki hivatal átadatott nevezett esperes úrnak. — Október 13-án pedig közöltetett az elnökség által az esperes urakkal, hogy az egyházkerületi gyűlés nov. 18-án veendő kezdetű a gyászünnepélylyel. Az elnökség az emlékbeszéd tartását Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyzőre bízta. — Az október 11-én tartott egyházkerületi értekezletről még a következő részletesebb tudósítást vettük: Méltóságos Vályi János főgondnok úr kegyeletes szavakban emlékeztetvén meg az egyházkerületünkért nagy csapással tőlünk elvett boldogult püspökünkről, s jelezvén azon eljárást, melyet szükségessé tett a temetkezés, hogy t. i. a pecsétet magához vette s az ügyek intézése megszüntetett: az értekezlet színe előtt fölhívja a hivatalára legidősb esperes nt. Kiss Áron urat, ki eddig is sok esetben helyettesítette a boldogultat gyengélkedései miatt, hogy vegye által a püspöki hivatal helyettesítését s a magával hozott pecsétet; ennek átadása után pedig Istentől kér számára erőt helyettes püspöki tisztének viselésére. Ezután pedig egy bizottság kiküldését hozza javaslatba, mely a püspöki hivatalnak átvételét eszközölje, e bizottság tagjaiul ajánlja gr. Degenfeld József, Ármós Bálint, Balogh Ferencz, Kiss Albert, Tóth Sámuel urakat, mint a kik helyben lakván, legkönnyebben közreműködhetnek az átvételnél. Ezek után fölhívja Kiss Áron helyettes püspök urat, hogy az elnöki széket foglalja el, minek megtörténte után folytatólagosan indítványozza, hogy boldogult nagy halottunk emlékének méltó megörökítése végett intézkedjen az értekezlet emlék-ünnepély tartásáról. — Gr. Ráday Gedeon békésbánáti gondnok úr azon véleményben van, hogy ez

értekezlet, nem lévén hatóság, csak tudomásul veheti az elnökség intézkedését, de maga nem intézkedhetik. A legszükségesebb teendőnek tartja minélelőbb összehívni az egyházkerületi közgyűlést, s ennek mindenekelőtti teendője lenne felejtethetetlen püspökünk emlékének megörökítése; azt hiszi, az elnökség jogkörével nem ellenkezik a szükséges intézkedések megtétele s kiszemlése és megbízása annak, ki az emlékbeszédet megtartani fogja. Lukács Ödön esperes — hivatkozva a b. e. gr. Degenfeld Imre halála alkalmából tartott emlékünnepelekre, indítványozza, hogy ez értekezletből hívassanak fel az egyes egyházak, miszerint otthon, sajátkörükben egy az ezen értekezlet által meghatározandó időben tartsanak gyász-ünnepélyt. Némethy Lajos egyházkerületi tanácsbíró már a Szoboszlai Papp István halálakor tartatni rendelt emlékünnepelekre hivatkozik, s egyszersmind azon módosítással csatlakozik Lukács Ödön indítványához, hogy az időt vagy ez értekezlet, vagy az elnökség tűzze ki. Ezekkel szemben Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző felvilágosításul adja, hogy a régi gyakorlat gróf Degenfeld és Balogh Péternél megszűnt, most már csak az van szokásban, hogy az egyházkerület nagy halottjának emlékünnepele az egyházkerületi közgyűlésen ünnepeltetik. E felvilágosítás általános helyesléssel fogadtatván, Némethy Lajos eláll indítványának további sürgetésétől s az egyházkerület elé fogja terjeszteni, hogy vajjon az egyes egyházak tartsanak-e saját körükben emlékünnepelelyt. — Főgondnok úr kijelentvén, hogy indítványa elfogadtatott, most arra nézve kér intézkedést hogy az egyházkerületi közgyűlés miként, milyen rendezéssel ülje meg a kegyeletes ünnepélyt. — György Endre egyházkerületi tanácsbíró egyfelől indítványozza, hogy az ünnepély mikéntjének meghatározására is az elnökség kéressék fel, másfelől pedig, hogy az egyes gyülekezetek által ünnepeltetés ejtessék el. Lukács Ödön nem ejti el e kérdést, sőt az egyházkerületen majd indítványt fog tenni ez ügyben; nem érti azt a közönyös-séget, mely egy ilyen életet sem tart alkalmasnak arra, hogy a közérdekeltség fokozására emlékünnepelelyvel szenteltesse azt meg. Szükség, hogy az elhunyt jeles példája állíttassék a nép elé követendő példa gyanánt; ha azonban a conferentia ezt tenni nem hajlandó: mondja ki legalább, hogy az egyes egyházak harangoztassanak egy bizonyos időben. György Endre ismétli, hogy mint conferentia, mi ezt nem mondhatjuk ki, de az elnökség sincs jogosítva egy ily kegyeletes cselekvés elrendelésére. A lényegét illetőleg hajlandónak mondja magát az eszmecserére — majd az indítvány megtételekor az egyházkerületi gyűlésen. Ő is azon véleményben van, hogy a nagy példák buzdítás végett tüntetessenek fel, azonban ezt elrendelni: nem tartja illetékesnek az értekezletet. — Ezután főgondnok úr fölhívja a fentebb kijelölt bizottságot, hogy az iratok átadásában segédkezzenek a helyettes püspöknek, még pedig minél előbb, hogy az ügyek e intézésében fennakadás ne álljon elő. — Csak most tudott szóhoz jutni a helyettes püspöki széket, illetve a társelnökséget már jóval előbb elfoglalt Kiss Áron esperes úr, és meghatott, és lendületes szavakban kérte az egyházkerület jelen levő tagjainak támogatását. Nehéz volt, mint mondá — eddig is helyzete, mikor a betegeskedése miatt gyöngéledő boldogult püspökünket helyettesítette, de most még nehezebb az, mert megnémult az imádságos ajak, mely tanácsolta őt, nem dobog a nemesen érző szív, mely mindig vele érzett, nem lángol fel az igazságot kereső lélek, mely fáklyaként vezette őt; vajha — kit im! ide hívott az ő halála, megelégedésre végezhetné az ő teendőit, vajha miként Illyés Elize-

usra ráéjtette palástja szegletét, ő is ezt tehette volna vele, hogy megayerhetné a megelégedést. Mikor átvette a jelvényt, ugyanakkor nem kíván mást, minthogy engedelmes szolgája lehessen a közügynek, míg teheti, mert ő már alászáll, lesz más, a ki fölemelkedik. Kéri maga számára a támogatást és szeretetet, s kéri a bizottságot, hogy a hivatal átvételét minél hamarabb eszközölhesse. — György Endre egyházkerületi tanácsbíró még egy kérdést tesz, t. i.: hogy a püspöki iroda a helyettes püspök lakására tétessék-e át, vagy a helyettes püspök jöjjön Debreczenbe, minthogy a felek már megszokták a püspöki hivatalt Debreczenben keresni? Többek főszóvalása után a megállapodás az lett, hogy a püspöki iroda maradjon Debreczenben, s ha fontosabb ügyek adnák elő magukat, a helyettes püspök feljő azokat elintézni, a folyó ügyek intézésére pedig egyházkerületi főjegyző úr kéretett fel. Főgondnok úr annak kijelentése után, hogy a felterjesztendő ügyek a püspöki irodának Debreczenbe címelve küldessenek be: az értekezletet fölöszlatja.

Templomszentelés Déva-Ványán. — Távolról se gondoltuk volna még, hogy ez évben megtörténhessék, és iné, Istené legyen a dicsőség! végbe ment október 4-én, ékesen és szép renddel, — s ez által újra megbizonyosodott az, hogy az e r ő a k a r a t, mely előbb vagy utóbb, de borostyánt arat! Mi, kik a szomszédból figyelemmel kísérhetjük az építés négy esztendejének — majdnem emberi erőt és áldozatot felülhaladó — küzdelmeit, nem tudtuk, mit bámuljunk inkább, az ifjú lelkipásztor törhetlen erélyét-e, melylyel éj-napon át buzgólkodott a légiószámra feltoluló akadályok elhárításában, vagy annak az áldott népnek a hűségét-e, mely oda veté az ekklézsia asztalára nemcsak erszényét, hanem utóbb még majdnem hogy a betevő falat kenyérét is!!! Bizonyára az egész népnek öröme volt az az öröm, melylyel a szép harmoniával zengő harangok hívogató szavára, bémehettünk a mi Istenünknek házába. — Az ősz Áron pap vezetett bennünket. — Felzendült a „Jövel szent lélek úristen“ eget verdeső allelujája, Szügyi József mesteri orgonajátéka mellett, — majd a közének (233: 1, 3.) után Áron atyánk lépett szószékre, imádkozván a könyörgésnek lelkétől áthatva. — Ismét egy vers (233: 6.) után a gyülekezet buzgó pásztora Szügyi Dániel prédikált I. Kor. 3: 16-ról. — Szokatlanul tünt fel talán, hogy a helybeli pap prédikáljon ilyen alkalommal, holott annak — ősi sz. szokás szerint az urvacsorai agenda s a kenyérszítás a kötelessége. — De akárki intézé így, jól intézé; — senki se léphetett első ízben méltóbban abba a katedrába, mint ő, ki igazán életét adá az ő juhaiért, s a szent lelkesedés csak az ő szívéből fakaszthatá legmélyebben az ígét, midőn fejtegeté, hogy mi mindnyájan Istennek temploma vagyunk: e látható és a láthatatlan egyházban. — A 23. zsoltár 1. verse alatt Madarász Imre karczagi lelkész atyánk fia lépett az úrasztalához, puritán egyszerűségében is magasztos méltósággal fejtegeté a szent vacsora jelentőségét, valamenyionket elragadva igaz evangyéliumi szónoklata által. — Jöttek néhány padból — előleges megállapodás szerint férfiak és nők, majd a lelkipásztorok sora ugyancsak az Áron pap által vezetve, békésbánáti esperes, Szolnokmegye alispánja stb. A poharat Harsányi Sándor turkevei atyafi osztá. Énekeltetett Losonczy István evangyéliumi éneke: „Óh Jézus mi idvességünk“ (112.) hálaadás után 215: 3. v. — Majd Szük Károly kúrthi atyafi lépett elő s keresztelt 9 kisdedet, gyönyörűen re-

flektálván az elmúltakra, midőn 10 évvel azó templom romjai között hirdeté az ígét, ezután ének : 110 : 3. v. Aztán Győri Lajos kenderesi atyánkfia esketett egy ifjú párt, meglepő szép hasonlatban rajzolván le a házasság életét és a templomot, ezután ismét ének : 125 : 3. v., mely után következett a szent szolgálat bekoronázása Dorogi Lajos heves-nagykunsági esperes atyánkfia tündöklő zárímádságával, mikor is lélekben mindnyájan meghatva a „Légyen te kőfalaidban“ zengedezése és testvéries szerencsekívánások közt oszlottunk szét! Az egész szent czeremoniánk épen délig tartott. — Habár azt mondám, hogy a jó ványaiak még a kenyereket is oda vetették az ekklezsia asztalára, mégis közadakozásból igaz magyar vendégszeretet és nagy bőséggel látták el a szolgálták ki az egybegyűlt nagy sokaságot, mikor is a szokásos pohárköszöntők sorát az egyházmegye nagyérdemű gondnoka Horthy úr kezdé meg, a meghívott, de meg nem jelenhetett Révész püspök atyánk életésével, mely után a többiek is megeredének! — A zajos ifjúság tánczra perdült; mi pedig néztük a fenséges dicsőségében fenragyogó templomot a fénylő bethlehemi csillaggal, mely mesze eltündöklök az alföldi síkságon, s mintegy hangzani véltük az örökkévaló szavakat : „Mivelhogy elvégezted volt magadban, hogy az én nevemnek házat építs, jól cselekedted, hogy szívedben ezt végezted.“ (I. Kir. 8 : 18.) Gyoma 1891. október 7. Kálmán Farkas.

A debreczeni róm. kath. egyház által a város ellen formált kegyúri követelés ügye a prépost plébánus úr által ismét napirendre hozatott, és pedig oly módon, hogy most már jó ideig állandóan foglalkoztatni fogja az illetékes köröket. A városi hatóság még 1885. május 13-án elutasította az akkori prépost urat a róm. kath. templom kijavításáért felszámított 1660 frt követelésével, melyet a vallásügyi miniszter az 1886. június 1-én 19,845 és 1891. április 25-én 1899. eln. szám alatt kelt rendeleteivel a kegyuraságra hivatkozás mellett kifizettetni rendelt. Eme rendeletek ellen a városi hatóság a miniszterhez s az országgyűléshez ismételve felírt, azonban a mostani prépost úr ezen ügynek eldöntését be nem várva, a kegyúri kötelezettségre hivatkozással újabbán több rendbeli beadvánnyal szorgalmazza a templom és tornyok tetőinek nagy költséggel járó megújítását, továbbá a lelkészlak kijavítását és kibővítését. Az a körülmény, hogy a prépost úr — habár követelése törvényes alapokon nem nyugszik, mert a kegyuraság kérdése még eldöntve mindig nincsen — ama szolgáltatásokat, mint tartozó kötelezettséget kérelmezi s gyakran meg-meg újuló beadványaiban olyan modort és hangot használ, mely a hatóság önértetét sérti, — az ügy állását meglehetősen kényessé s a hangulatot elkeseredetté teszi, a mihez járul még az is, hogy a prépost ur a város 1885-iki felírata ellen a folyó évi márczius 17-éről kelve egy emlékiratot adott ki, a melyben az argumentumok hiányát azzal pótolja, hogy a várost és annak hatóságát, — mely az ezen ügyben 200 év óta követett magatartását megváltoztatni nem akarja, — kisebbíti, becsmérel, egyesekkel személyeskedik s általában olyan polemikus hangot és modort használ, a mely előreláthatólag úgy a sajtóban, mint tanácssteremben éles vitákat fog felidézni. A városnak az országgyűléshez intézett újabb felírata a f. évi okt. 3-iki ülésben mutatta be az

elnök a háznak s az ügy ma olyan stadiumban van, hogy a végrehajtás a város ellen minden órán várható, a mely körülmény már magában véve is eléggé felzavarja a kedélyeket s még azoknál is uyomott hangulatot idéz elő, kik eddig arra törekedtek, hogy a régi viszálynak békés úton, barátságos egyesség által vessenek véget. — Hely szűke miatt e kérdéssel ezúttal bővebben nem foglalkozhatunk s erről körülményesebben a jövő számunkban adunk számot tisztelt olvasóinknak.

Lelkészválasztás. A szatmári egyházmegye ében fekvő fehérgyarmati ev. ref. egyházközség szótöbbséggel Fábján Károly szatmár-németi segéd-lelkészt választotta meg rendes lelkészévé. Legyen az ifjú lelkésztárs minden munkáján Istennek gazdag áldása, virágozzék vezetése alatt a gondjaira bízott gyülekezet!

Lelkészjelölés. Az ér-adyoni lelkészi állomás betöltésére, a f. hó 12-én Székelyhídon tartott lelkészjelölés alkalmával, 11 pályázó közül: Csuka Ferencz keresztúri rendes, Kiss Ferencz debreczeni, Holkó József n.-kereki, Jakab József g.-petrii, Bessenyei Imre k.-kereki segédlelkészek jelöltek. A választás nov. 3-án fog megtartatni.

Halálesetek. A sárospataki ev. ref. főiskola nagyérdemű tanára Zsindely István, gymnasiumi tanár, a főiskolai gazdasági választmány elnöke, folyó hó 5-én, reggel 8 órakor, életének 63-ik, tanárságának 32-ik évében, váratlanul és hirtelen jobb létre szenderült. Porrészeit folyó hó 7-én, d. u. 3 órakor kísérték ki, a főiskola udvaráról, örök nyugvó helyére. — Sebők Lajos ev. ref. org. kántor Nagy-Szaiontán 1891. év szeptember 30-án 57 éves korában hosszas szenvedés után elhunyt. A megboldogultnak hült tetemei f. év október 2-án d. u. 3 órakor a templomban tartott imádság után tétettek örök nyugalomra. Legyen áldott az elhunytak emlékezete!

A „Sárospataki Lapok“ 38-ik száma mellékletéül a szerkesztőség Kun Bertalan díszes nyomású arcképével kedveskedett olvasóinak. A képet fénykép-levétel után a Franklin társulat nyomatta, s az külön is megrendelhető a „S. L.“ szerkesztőségénél. A tiszta jövedelem a „Kun Bertalan alaphoz“ csatoltatik. Ajánljuk t. olvasóinknak a szép nyomású képet, mely a jubiláns püspököt híven ábrázolja

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**

HIRDETÉS.

Orgonát építettő egyházak szíves figyelmébe.

Kedves kötelességünk ajánlani Friedl Lipót n.-váradifjú orgona művészt, ki új orgonákat igen jutányosan, nösszű jótállásra s oly kitűnő anyagból és művészi kivitellel készítette el, hogy nem csak a szakértők dicséretére, de az egyházunk által adott 226 frt jutalomra is nagyon rá szolgált.

Furta (Biharm.), 1891. okt. 15.

Az ev. ref. egyháztanács.